

Handreiking Werken in Sessies

mei 2017

Inhoud

Inleiding 2

Verwondersessie 2

Workshopsessie 4

Labsessie 5

Communicatiesessie 6

Sessies in schema 8

Inleiding

In het schooljaar 2016-2017 is in de LumionAcademie een aantal keer schoolbreed gesproken over het werken in sessies. De belangrijkste uitkomsten van die gesprekken zijn verwerkt in deze handreiking.

Wat is Werken in sessies?

Werken in sessies is een belangrijke pijler van het onderwijs op Lumion. Werken in sessies biedt een indeling, een structuur voor de lessen, waardoor essentiële onderwijs- en leeractiviteiten aan bod komen.

We onderscheiden vier soorten sessies: de verwondersessie, de workshopsessie, de labsessie en de communicatiesessie. Met deze vier sessies ontstaan rijke, complete lessen. Elke sessie heeft eigen kenmerken. Elke sessie vraagt om bepaalde gedragingen en houdingen van docent en leerlingen. Verderop in deze handreiking worden de sessies toegelicht.

De bovenstaande volgorde voor de vier sessies is een richtlijn voor logische lessen. Maar de sessies kunnen ook in andere volgorde en in een lossere verband aangeboden worden. Het is niet zo dat in elke les altijd alle vier de sessies een rol moeten spelen.

De vier sessies dienen op Lumion allemaal in een lessenreeks of een periode duidelijk en geregeld aanwezig te zijn. Dat is een van de manieren waarop we gezamenlijk aan goed onderwijs werken.

Sessies en leerdoelen

Cruciaal bij al het onderwijs is het bespreken met leerlingen van lange- en korte-termijndoelen en van de opbouw, indeling en context van het vak. Zo krijgen leerlingen inzicht in wat er nodig is om vakdoelen te bereiken en kunnen ze op termijn zelf keuzes gaan maken voor routes door de stof. In elke sessie spelen leerdoelen een rol - soms op de voorgrond, soms op de achtergrond - omdat de leerlingen altijd ergens naartoe werken en ze zich daarvan bewust moeten zijn.

Wat biedt deze handreiking?

Deze handreiking geeft de kaders waarbinnen we op Lumion werken in sessies en is bedoeld als inspiratiebron en hulpmiddel voor alle docenten. We leggen steeds eerst uit wat de *bedoeling* van de sessie is: wat beogen we ermee? Dan volgt de *inhoud*: waar gaat het over bij deze sessie? Onder het kopje *vorm* geven we weer wat er zoal gebeurt, wat je de docent en leerlingen ziet doen tijdens die sessie. Tot slot noemen we de logische *momenten* in de les of lessenreeks: wanneer voer je deze sessie uit?

Verwondersessie

Bedoeling verwondersessie

De naam zegt het al: de verwondersessie dient om de leerlingen te verwonderen, nieuwsgierig te maken en ze daardoor optimaal te betrekken bij de leerstof. De ideale verwondersessie maakt dat alle leerlingen rechtop zitten, met oren en ogen open om maar niets te missen; ze krijgen zin om te leren. De verwondersessie biedt de docent ruimte om zijn of haar passie voor het vak te laten zien, mooie en boeiende kanten van het vak te belichten en leerlingen daarin 'mee te nemen'.

Inhoud verwondersessie

De verwondersessie is het moment voor de docent om een vakonderdeel en de bijbehorende leerdoelen met een groep leerlingen aan de orde te stellen. Het kan gaan om de introductie van een nieuw onderwerp, of om vervolguitleg over iets dat al eerder aan de orde was.

De verwondersessie kan gaan over een piepklein detail binnen de leerstof, of juist over de grote lijn van het vak in de komende periode. De verwondersessie kan gaan over de bredere context van leerstof, over toepassingsmogelijkheden, actuele gebeurtenissen, speciale interesses van leerlingen binnen de leerstof, of 'gewoon' over de vaktheorie die hoort bij de volgende leerstap die de leerlingen gaan zetten. De voorkennis of andere inbreng van leerlingen kunnen er een rol in spelen. De inhoud van de verwondersessie is zo boeiend mogelijk. De kunst is om ook 'gewone' leerstofonderwerpen van een bijzondere, verrassende kant te benaderen of in een speciale vorm te gieten.

Vorm verwondersessie

De vorm van de verwondersessie is zo verrassend mogelijk. Een verhaal, een filmpje, een foto, muziek, een gedicht, een quiz, een probleem, een raadsel, een voorwerp, een spel, een stelling, een gesprek, een dilemma, een discussie... er zijn eindeloos veel vormen die een verwondersessie kan aannemen. De docent heeft doorgaans het voortouw hierbij maar leerlingen kunnen ook een actieve rol krijgen. De houding van leerlingen kenmerkt zich door meedoen, luisteren, opletten, aantekeningen maken.

De combinatie van vorm en inhoud is van belang. Een 'gewone' uitleg of een onderwijsleergesprek kan een prima verwondersessie opleveren, als de vorm de leerlingen maar uitdaagt, nieuwsgierig maakt, aan het denken zet.

Moment verwondersessie

Logische momenten voor de verwondersessie zijn de start van de les of de start van een nieuw leerstofonderdeel. Maar een verwondersessie kan in feite op elk moment in een leerproces plaatsvinden, ook aan het einde van een les.

We willen met enige regelmaat de leerlingen die bijzondere kijk bieden op wat ze aan het leren zijn, hun aandacht voor het vak weer even scherp stellen. Dit betekent dat er per periode een aantal verwondersessies plaatsvinden voor elk vak, door elke docent.

Op termijn bieden we op Lumion verwondersessies als losse roosteronderdelen aan. Ze kunnen dan het karakter krijgen van hoorcollege's, eventueel voor grote groepen leerlingen tegelijk.

Workshopsessie

Bedoeling workshopsessie

De bedoeling van de workshopsessie is dat de leerlingen oefenen met de leerstof. Ze werken zelfstandig, alleen of in groepjes, aan doelen die in de verwondersessie aan bod kwamen, of aan hun eigen leerdoelen. Het doel is dan niet 'opdracht 1 tot en met 10 af hebben', maar iets weten, iets kunnen, wat je voorheen nog niet wist of kon.

Inhoud workshopsessie

De leerlingen kiezen in principe zelf waar ze tijdens de workshopsessies aan werken. In de onderbouw zal dat voorlopig nog (opgedragen) oefenstof binnen het vak zijn, in de bovenbouw is de keuze al vrijer en kunnen leerlingen kiezen aan welk vak ze verder willen werken. De oefeningen staan doorgaans in de portal of de methode, maar kunnen ook uit een andere bron komen. Zo veel als mogelijk krijgen leerlingen keuzemogelijkheden voor hun route door de leerstof. Zo kunnen ze ook opdrachten op een hoger niveau doen dan dat van de klas. De coach en de vakdocent bepalen mede waaraan en hoe de leerling werkt in de workshopsessies.

Een diagnostisch testje (oefentoets, zelftest) hoort ook thuis in de workshopsessie. Het bepaalt hoe ver de leerling is, of het leerdoel bereikt is, of hij stof moet herhalen, of hij met verdiepingsstof verder kan.

De hulp die leerlingen krijgen in de workshopsessie kan vakinhoudelijk zijn: herhaling of uitbreiding van een eerdere uitleg, een oefening samen doen, extra voorbeelden, of juist introductie van een pittige verdiepingsopdracht. De hulp die de leerling krijgt kan ook vakonafhankelijk, meer coachend zijn: een opdracht in kleinere stappen verdelen, hulp bij het bepalen van een leerroute naar de leerdoelen, reflectie op de leerhouding, een tekst samen lezen, etc.

Vorm workshopsessie

Tijdens de workshopsessie zijn de leerlingen allemaal aan het werk, op een plek die ze in overleg met de docent kiezen. Ze werken alleen of in groepjes, ze zijn geconcentreerd en rustig, zodat anderen die in de buurt zitten ook kunnen werken. De workshopsessie kan thuis voortgezet of voorbereid worden, als dat nodig is.

De docent loopt rond langs de leerlingen(groepjes) en begeleidt elke leerling op maat met zijn of haar werk. Goede feedback op de aanpak van leertaken is een van de krachtigste activiteiten bij het leren. De docent benut de workshopsessie hier optimaal voor. De docent weet waar elke leerling mee bezig is en sluit aan bij de onderwijsbehoefte van elke leerling of van een groepje.

Moment workshopsessie

Een voor de hand liggend moment voor de workshopsessie is na een verwondersessie, waarin leerstof en leerdoelen besproken zijn. Maar een workshopsessie kan ook op andere momenten plaatsvinden, bijvoorbeeld meteen als start van een les. Zeker als leerlingen werken aan hun eigen leerdoelen, in eigen tempo en op eigen manier, is het denkbaar dat de workshopsessie centraal staat op een dag en dat daarnaast andere sessies worden aangeboden waar leerlingen vrijwillig of verplicht aan deelnemen.

De workshopsessie wordt op Lumion steeds meer een eigenstandig lesonderdeel, waarin leerlingen kiezen aan welk vak en welke leerstof ze werken.

Labsessie

NB 'Labsessie' gaat niet alleen over werken in een laboratorium bij science- of bètavakken. 'Lab' staat hier voor de brede situatie van zelf ontdekken, onderzoek doen, experimenteren, creëren en betreft dus alle vakken.

Bedoeling labsessie

Met labsessies zorgen we ervoor dat leerlingen, naast het individueel oefenen met aangereikte leerstof, ook regelmatig in situaties komen waarbij ze veel meer zelf moeten ontdekken, uitzoeken en organiseren. Ze verwerven daarbij 'algemene' vaardigheden als: informatie verzamelen en ordenen, problemen analyseren, conclusies trekken, overleggen en samenwerken. Ook stimuleert de labsessie een onderzoekende houding bij de leerlingen. Een onderzoekende houding kenmerkt zich o.a. door nieuwsgierig zijn, vragen stellen, creatief denken, kritisch denken, durven experimenteren. De bedoeling van de labsessie is dat de leerlingen echt zelfstandig leren leren.

Inhoud labsessie

De labsessie kan een groot project zijn waarbij leerlingen met een vraagstuk of een ontwerptaak aan de slag gaan, zelf een planning maken en na een aantal weken uitkomsten presenteren. Maar het kan ook een korte (groeps)opdracht zijn met een open karakter, of in een onbekende context. Een labsessie kan vakgebonden of vakoverstijgend zijn en binnen en buiten school plaatsvinden. Aansluiten bij de actualiteit en werken met een echte opdrachtgever zijn aantrekkelijke opties. Leerlingen moeten in een labsessie veel zelf uitzoeken en zelf beslissen maar vaardigheden als samenwerken, informatie (van internet) beoordelen en presentaties houden krijgen ze niet vanzelf, daar is ook training en begeleiding door de docenten voor nodig.

Vorm labsessie

Er is om te beginnen een aantrekkelijke en heldere opdracht, met duidelijke doelen en beoordelingscriteria. Leerlingen kunnen eventueel meedenken over deze opdrachtkaders. In principe gaat het om samenwerk-opdrachten maar een leerling kan ook alleen werken in de labsessie. De leerlingen moeten binnen de opdracht keuzes voor een aanpak of uitwerking kunnen maken. Ze hebben in hoge mate de leiding over hun eigen leerproces. Ze zullen vaak ook buiten de school aan het werk zijn.

De docent kan leerlingen vragen om een werkplan, alvorens hij fiat geeft om te starten.

De docent schuift aan bij de verschillende (groepjes) leerlingen om hen zo nodig te adviseren en in elk geval te weten en te volgen hoe er gewerkt wordt.

Er zijn allerlei vormen van afronding mogelijk: leerlingen leveren werk in en de docent kijkt dit na, of leerlingen presenteren hun werk met bijvoorbeeld een tentoonstelling, een filmpje, een notitie, een poster- of powerpointpresentatie. In alle gevallen volgt natuurlijk een intensieve nabespreking (zie communicatiesessie).

Moment labsessie

Doorgaans zal een labsessie een aantal weken beslaan en werken leerlingen regelmatig of zelfs continu aan hun project, misschien ook buiten schooltijd. Maar ook binnen één les kan een 'compacte' labsessie voorkomen.

Combinaties met communicatiesessies liggen voor de hand, bijvoorbeeld om tussentijds de voortgang van het onderzoek te bespreken of om te reflecteren op eindproducten en presentaties. Ook kunnen gedurende een project workshopsessies dienen om een bepaalde vaardigheid te trainen of kennis op te halen.

Communicatiesessie

Bedoeling communicatiesessie

De communicatiesessie is het moment voor reflectie op resultaat, werkproces en voortgang op weg naar doelen. Het gesprek in de communicatiesessies gaat over vragen als: Zijn de leerdoelen gehaald? Kunnen leerlingen dat laten zien? Wat zijn goede antwoorden en oplossingen en eindproducten en welke aanpak leidde daarnaartoe? Snapt iedereen wat er behandeld of geoefend is? Wie wel en wie nog niet?

Na de communicatiesessie weten de leerlingen wat goede en wat verkeerde oplossingen van opgaven zijn, wat een goede aanpak is, of ze de stof nu beheersen, hoe ver ze zijn op weg naar leer- of einddoelen en hoe ze verder moeten. Na de communicatiesessie weet de docent welke leerlingen nog extra uitleg of oefening nodig hebben en welke leerlingen verder kunnen.

Inhoud communicatiesessie

De communicatiesessie gaat over wat leerlingen hebben gedaan in de workshop- of labsessie. Vaak laten leerlingen eerst zien wat ze bereikt hebben. Ze geven hun antwoorden, oplossingen, resultaten, ze lichten een eindproduct toe of houden een presentatie. Het gesprek daarover, met feedback van de docent en van klasgenoten in het licht van beoordelingscriteria, is de kern van de communicatiesessie. Procesvragen mogen niet ontbreken: Wat was lastig? Wat ging gemakkelijk? Waardoor kwam dat? Hoe hebben jullie problemen onderweg aangepakt? Hoe zou je dat een volgende keer doen?

Summatieve toetsen – proefwerken en dergelijke, ter afsluiting van een leerstofonderdeel – horen bij de communicatiesessie. Zo'n toets is immers ook een vorm van laten zien wat je geleerd en bereikt hebt. Hetzelfde geldt voor formatieve toetsing – de tussentijdse check in hoeverre de leerlingen de stof hebben begrepen.

Een terugblik op het lesdoel is ook onlosmakelijk verbonden met de communicatiesessie: is het lesdoel gehaald? Waar staat iedereen nu in het traject naar de leerdoelen? Wat is de volgende stap? Beoordelen kan onderdeel zijn van de communicatiesessie, net als het nabespreken en verbeteren van toetsresultaten.

Vorm communicatiesessie

De communicatiesessie kan verschillende vormen hebben. Een klasgesprek of presentaties door leerlingen liggen voor de hand. Leerlingen laten aan de docent en aan elkaar zien wat ze gemaakt en hoe ze gewerkt hebben en welke leerdoelen ze hebben gehaald. De docent bevraagt hen daarop. Ook is denkbaar dat leerlingen in groepen reflecteren en hun werk naast beoordelingscriteria leggen. De docent kan ook met een leerling individueel een gesprek voeren over de voortgang of de kwaliteit van het werk. Communicatie is vanzelfsprekend een vast element in de communicatiesessie. De docent zal meestal het gesprek leiden maar leerlingen zijn veel aan het woord, zodat het actief reflecteren, op hun eigen werk en dat van anderen, voor hen een logisch onderdeel van het leren kan worden.

Moment communicatiesessie

De communicatiesessie is heel geschikt om een les mee af te sluiten. De communicatiesessie kan ook tussentijds benut worden, als time-out tijdens een onderzoek- of een workshopsessie, om met een of meer leerlingen even stil te staan bij de aanpak of resultaten.

Een communicatiesessie kan ook de les openen, bijvoorbeeld als een toets besproken wordt of als om andere redenen reflectie op het leren nodig is.

De vier sessies in schema

Het schema hieronder geeft samenvattend de belangrijke elementen per sessie weer, maar is niet uitputtend.

	verwondersessie	workshopsessie	labsessie	communicatiesessie
doel	De leerlingen zijn verwonderd, nieuwsgierig, hebben zin om te leren.	De leerlingen beheersen vakkennis en vakvaardigheden. De leerlingen kunnen (steeds beter) zelfstandig werken.	De leerlingen zijn (steeds beter) in staat een vraagstuk zelfstandig te onderzoeken en daarbij (vak)kennis en (vak)vaardigheden toe te passen. De leerlingen kunnen (steeds beter) samenwerken. De leerlingen hebben (steeds meer) een onderzoekende houding.	De leerlingen laten zien wat ze bereikt hebben en krijgen inzicht in hun voortgang door de stof. De leerlingen hebben inzicht in (goede) aanpakken en oplossingen van taken. Het geleerde is beklijfd.
inhoud	overzicht context voorkennis actualiteit introductie, uitleg leerdoelen leerstappen	opdrachten zelftest, tussentoets portal methode leerdoelen	onderzoek probleem toepassingsopdracht project leerdoelen	tussenproduct of eindproduct toets antwoorden, oplossingen aanpak, proces (beoordelings)criteria leerdoelen voortuitblik
docent	(boeiend, enthousiast:) presenteren vertellen, informeren illustreren	(vak)coachen 'op maat' uitleggen feedback geven observeren werksfeer creëren	(vak)coachen adviseren observeren vakoverstijgend werken	gesprek leiden vragen stellen feedback geven beoordelen, evalueren
leerlingen	luisteren oplettten meedoen aantekeningen maken	oefenen zelfstandig werken concentreren eigen leerdoelen nastreven eigen leerroute volgen	zelfstandig leren samenwerken onderzoekende houding kennis en vaardigheden toepassen	presenteren/vertellen praten over resultaten praten over aanpak leren van elkaar feedback verwerken